

HAAIEN IN KONTICH ??... EN OOK NOG WALVISSSEN EN DOLFIJNEN ???

Het moge wonderlijk en ongelooflijk klinken, maar het antwoord is JA! Dit betekent nu wel niet dat de argeloze zwemmer in het gemeentelijk zwembad plots met de wijd opengesperde kaken van Jaws zal worden geconfronteerd! Of dat de niets vermoedende wandelaar plots blij verrast walvissen en dolfijnen zal zien rondzwemmen in de vijver van het Altenapark! Nee, dat is het zeker niet.

Het gaat wel over de overblijfselen van deze dieren, tanden en stukken bot, die werden gevonden ter gelegenheid van allerlei graafwerken, en die door de vindsters werden geschonken aan de Kring voor Heemkunde. Deze fossiele resten van uitgestorven dieren zijn nu tentoongesteld in twee vitrinekasten op de bovenverdieping van het Museum voor Heem- en Oudheidkunde. Het is een bescheiden verzameling, die niettemin toch enkele stukken bevat waarop menig amateur fossielenjager jaloers zal zijn!

Het is niet de verzameling fossiele schelpen en slakkenhuizen in de eerste vitrine die grote indruk zal maken: het zijn “maar” schelpjes en ze zien er niet erg “versteend” en dus ook niet erg fossiel uit. Ze zijn zo goed bewaard dat het lijkt alsof ze pas vorige week in Oostende zijn opgeraapt! Toch zijn ze wel degelijk afkomstig uit zandlagen, die tussen de 4 en 20 miljoen jaar geleden door de zee zijn afgezet. De meeste van die soorten zijn nu uitgestorven. Van de nog overlevende soorten is de “Zeeuwse oester” de enige die nu nog op ons Noordzeestrand te vinden is; enkele andere overlevende soorten (of sterk gelijkende soorten) zijn gemigreerd naar zuidelijker of noordelijker Atlantische of Noordzeekusten. Een ervan (de “pétoncle”) is zelfs regelmatig te vinden op een “plateau de fruits de mer”.

Behalve enkele curieuze koraaltjes ligt er in de schelpenvitrine nog een raar roodbruin roestig uitzienend cilindervormig ding, zowat 15 cm lang en 8 cm in diameter. Er was zelfs iemand die meende tot zijn schrik een niet ontplofte granaat uit de Tweede Wereldoorlog gevonden te hebben toen hij voor de eerste keer zo iets uit het slijk had opgedolven! De werkelijkheid is evenwel een pak onschuldiger: het is een deel van een wormkoker! Sommige wormen leven vertikaal ingegraven in de zeebodem, waarbij alleen de met tentakeltjes omkranste mond boven de bodem uitsteekt om het nodige voedsel te verzamelen. Het lichaam van sommige soorten scheidt een slijmerige stof af waarmee het omringende zand en slik aan elkaar gekit wordt tot een min of meer stevige koker waarin de worm leeft. Die verkittende werking van het slijm is gewoonlijk beperkt tot enkele millimeter, maar bij enkele soorten bereikt die werking 3 tot 5 centimeter, zodat er zwaargewichten van wormkokers ontstaan van 6 tot 10 centimeter diameter. De worm zelf leeft in een centrale buis van nauwelijks enkele millimeter diameter. Dergelijke wormen worden tegenwoordig nog gevonden in de Golf van Biskaje.

De blikvangers in de schelpenvitrine zijn evenwel de twee mammoettanden: een linker onder- en boventand van een jonge mammoet. Ze dateren uit de laatste ijstijd, zowat 55 à 15.000 jaar geleden. Ze kwamen aan het licht in de Groeningenlei, toen men daar met de aanleg van de E19 bezig was. Het zand werd er opgespoten via een rechtstreekse pijpleiding vanuit Heindonk bij Mechelen. Deze tanden hebben in de vitrine het gezelschap gekregen van enkele (vermoedelijke) rendierwervels en een dijbeen van een wolharige neushoorn, tijdgenoten van de mammoet en allemaal soorten die tijdens de laatste ijstijd de koude van toendra's en poolwoestijnen in onze contreien konden trotseren.

Een tweede (staande) vitrinekast bevat hoofdzakelijk overblijfselen van zeezoogdieren (walvissen, dolfijnen) en haaien, die ongetwijfeld in grote aantallen de zeeën bevolkten die tot

enkele miljoenen jaren geleden onze gewesten overspoelden. Van deze zeezoogdieren zijn het vooral de grote wervels die bewaard zijn gebleven, en verder talrijke moeilijk te definiëren brokken bot. Een grote zeldzaamheid is de schedel van een spitsneusdolfijn, gevonden in de Wipstraat, in een put, op 2 m diepte. De omgeving van de Astridlaan heeft ook talrijke fraaie haaiantanden opgeleverd, en enkele mooie haaienwervels. De tanden zijn hoofdzakelijk afkomstig van twee soorten reuzenhaaien en zijn grosso modo driehoekig van vorm. De tanden van de ene soort zijn maximaal tot 5 cm hoog en hebben gladde snijkanten, zoals een gewoon mes. We kunnen ons dit beestje voorstellen als gelijkend op Jaws, de huidige grote witte haai, waarvan flink uit de kluiten gewassen exemplaren een lengte van 5 à 7 m kunnen bereiken. De tweede soort is echter nog veel groter. Ons museum bezit tanden tot 12 cm hoogte. En er zijn exemplaren van 15 en zelfs van 18 cm hoogte gevonden. Ze bezitten bovendien geen gladde, maar gekartelde snijkanten, zoals een steakmes, uitermate efficiënt om het vlees van grote prooien te verscheuren. Met een muil waarin 3 tot 5 rijen met onder 22 en boven 24 van dergelijke tanden stonden, en een geschatte lengte tot 12 à 30 meter, moet dit monster waarschijnlijk de verschrikkelijkste zeerover aller tijden zijn geweest!

Hoe zijn nu die schelpen en haaiantanden en botten van walvissen en dolfijnen en mammoettanden enz. in de bodem terecht gekomen?

De verklaring is dat ons “vasteland”, toch niet zo vast is als het er op het eerste zicht uitziet. De aardkorst vertoont nogal wat barsten en breuken en bestaat in werkelijkheid uit een groot aantal blokken en platen die ten opzichte van elkaar in beweging zijn, zowel horizontaal als vertikaal. Die bewegingen gebeuren zeer langzaam, horizontaal enkele centimeters en vertikaal hooguit enkele millimeters per jaar, zodat er tijdens een mensenleven nauwelijks of geen verandering te merken is. Maar bekeken over de geologische periodes, waar met tientallen, honderden miljoenen jaren moet worden gerekend, kunnen de veranderingen spectaculair zijn. Het gevolg hiervan is dat onze aardbol tijdens zijn vier en een half miljard jaar lange bestaan een voortdurend wisselende aanblik heeft geboden, waarbij vooral de verdeling van land en zee aan grote verschuivingen onderhevig was.

Zo was ook ons land gedurende een groot deel van de geologische geschiedenis bedekt door zeeën. Een 65 à 70 miljoen jaren geleden was de zeespiegel enkele honderden meter hoger dan tegenwoordig en bijgevolg werden grote delen van West-Europa door de zee overspoeld. Zowat 65 miljoen jaar geleden begint de zeespiegel weer te dalen en evolueert de aarde, qua verdeling van land en zee, geleidelijk naar haar huidige uitzicht. In onze gewesten trekt de zee zich langzaam naar het noorden terug, om tenslotte de huidige Noordzee te vormen. De klei- en zandlagen die zich op de bodem van de voormalige zee afgezet hadden, komen tengevolge van deze terugtrekkende beweging steeds verder bloot te liggen en geven zo het ontstaan aan nieuw “vasteland”.

De hier welbekende Boomse klei vormt de oudste lagen uit de ondergrond van Kontich-Waarloos. Hij werd 30-32 miljoen jaar geleden afgezet in een rustige zee, nog diep genoeg opdat de afwezigheid van golfslag het bezinken van de fijne kleideeltjes zou toelaten. Deze Boomse klei komt voor op zeer geringe diepte in het westen van de gemeente. De oudere inwoners van Kontich zullen zich ongetwijfeld nog de kleiputten en steenbakkerijen in de Pierstraat herinneren! Ze waren actief tot na de Tweede Wereldoorlog. En ook in het uiterste zuiden van Waarloos, op de grens met Rumst, heeft de Potaardestraat haar naam te danken aan de Boomse klei die er praktisch aan de oppervlakte komt! Naarmate de zee zich verder noordelijker terugtrok schoof ook de kustlijn mee op naar het noorden en werden er boven op de Boomse klei in de steeds ondieper wordende zee dikke lagen zand afgezet. Die zandlagen

met daarin de talrijke overblijfselen van de dieren die toendertijd in of op de zeebodem leefden of in zee rondzwommen, vormen nu de ondergrond van het grootste gedeelte van onze gemeente. Enkele miljoenen jaren geleden kwam Kontich-Waarloos definitief droog te liggen. Weer en wind, plantengroei en dierenwereld en tenslotte de mens gaan hun gang bij de verovering van dit nieuwe vrijgekomen “vasteland”, waarbij de laatste twee miljoen jaar gekenmerkt worden door grote schommelingen van het klimaat: heerlijk warme periodes worden afgewisseld door periodes van intense koude (ijstijden). Ook het landschap verandert hierdoor telkens van karakter: uitgestrekte toendra’s en poolwoestijnen tijdens de ijstijden en loofbossen tijdens de warme periodes. Wanneer het warmer was vervoerden de rivieren grote hoeveelheden smeltwater beladen met klei en zand die in valleien en meren werden afgezet; in deze lagen werden op bepaalde plaatsen grote hoeveelheden botten van zoogdieren uit de laatste ijstijd samengespoeld.

Alle tentoongestelde fossielen zijn afkomstig uit Kontich en omgeving, waarbij het woord “omgeving” vrij ruim mag worden geïnterpreteerd, namelijk van Mechelen tot Antwerpen. Dit is geen Kontichs chauvinisme, maar het heeft te maken met het feit dat er in Kontich diverse terreinen zijn opgehoogd met zand uit Heindonk bij Mechelen (Groeningenlei, aanleg E19) of met zand uit het Antwerpse (verkaveling tussen Grote Steenweg en Reepkenslei, en ook KMO-terreinen ten oosten van de Grote Steenweg). De zanden uit Heindonk bevatten vooral beenderen van de grote zoogdieren uit de laatste ijstijd; de zanden uit het Antwerpse zijn zeer rijk aan schelpen, haaiantanden en stukken walvisbot. Wat de “autochtone” Kontichse bodem betreft, is het hoofdzakelijk de omgeving van de Astridlaan die heel wat fossielen, en dan vooral de grote haaiantanden en de resten van de zeezoogdieren heeft opgeleverd.

Guido Pede